

**ЖУСУП БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

**МИЛИЦИЯНЫН ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ Э.А. АЛИЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧКИ ИШТЕР
МИНИСТРЛИГИНИН АКАДЕМИЯСЫ**

12.22.648 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 51/354(575.2)

Жолдошбекова Айгерим Жолдошбековна

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ГЕНДЕРДИК ТЕҢЧИЛИК
ПРИНЦИПИН КАМСЫЗ КЫЛУУНУН ЖАНА ИШКЕ АШЫРУУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК-УКУКТУК НЕГИЗДЕРИ**

12.00.02-конституциялык укук: муниципалдык укук

Юридика илимдеринин кандидаты окумуштулук даражасын изденип
алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек-2023

Диссертациялык иш Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Юридикалык институтунун Конституциялык жана муниципалдык укук кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи:

Рысмендеев Бактыбек Дженишбекович, юридика илимдеринин доктору, профессор, Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Юридикалык институтунун директорунун илимдер иштери боюнча орун басары

Расмий оппоненттер:

Токтогулов Алмаз Асылбекович, юридика илимдеринин доктору, доцент, Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Интеллектуалдык менчик жана инновациялар агенттигинин алдындагы Мамлекеттик интеллектуалдык менчик фондунун аткаруучу директору

Кожомбердиев Бакыт Кожомбердиевич, юридика илимдеринин кандидаты, Кыргызстан эл аралык университетинин Окуу-илимий өндүрүш комплексинин юриспруденция жана эл аралык укук кафедрасынын доцентинин милдетин аткаруучу

Жетектөөчү мекеме:

Д.А. Кунаев атындагы Евразия юридикалык академиясынын жазык-укуктук дисциплиналар жана укук коргоо ишмердүүлүгү кафедрасы, дареги: Алматы ш. Курмангазы көчөсү, 107

Диссертациялык иш **2023-жылдын «3»-ноябрында саат 15.00дө** Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы Ички иштер министрлигинин Академиясынын юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн 12.22.648 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: Бишкек ш., Чүй пр., 180 а, конференц-зал (412-ауд.)

Диссертация менен Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин илимий китепканасынан, дареги: 720001, Бишкек ш., Чүй пр., 180 а, жана Э.А. Алиев атындагы Ички иштер министрлигинин Академиясынын илимий китепканасынан, дареги: 720083, Бишкек ш., Ч. Валиханов көч., 1а, ошондой эле диссертациялык кеңештин сайтынан <https://www.knu.kg> таанышууга болот.

Автореферат 2023-жылдын «2»-октябрында жөнөтүлдү.

**Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы
ю.и.к., доцент**

Анаркулова, Э.С.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациялык теманан актуалдуулугу. Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 5-майындагы Конституциясына ылайык адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери түздөн-түз колдонулат. Алар мыйзамдардын маанисин, мазмунун жана колдонулушун аныктайт. Конституцияда жарандардын тең укуктуулугу, б.а. эч ким жынысына, расасына, тилине, майыптыгына, улутуна, динине, курагына, саясий же башка көз караштарына, билимине, тегине, мүлктүк же башка абалына же башка жагдайларга карата басмырлоого жол берилбейт (24-берененин 1-пункту). Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Конституциясы өз алдынча конституциялык деңгээлде эркектер менен аялдардын укуктарынын жана эркиндиктеринин тендигин, ошондой эле бул укуктарды жана эркиндиктерди ишке ашырууда бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылат (24-берененин 3-пункту). Бул конституциялык жоболор эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптерине жана нормаларына ылайык келет, алар жынысы боюнча адамдарды тике же кыйыр басмырлоого жол бербейт. Ошентип, жалпысынан жарандардын тең укуктуулугу жана өзгөчө гендердик теңчилик инсандын конституциялык-укуктук статусунун негизги элементи катары коомдо мамилелерди куруунун негизги булактары болуп саналат, ошону менен аны сактоо жана коргоо боюнча мамлекеттин ишмердигинин маанисин жана мазмунун аныктайт

Эркектер менен аялдардын тең укуктарынын конституциялык-укуктук камсыздалышын изилдөө өтө актуалдуу болуп көрүнөт, анткени бул теңчиликти укуктук жөнгө салуу жана практикада ишке ашыруу ассиметриялуу (тең эмес) болушу мүмкүн. Муну Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү Программасынын адамдык өнүгүү боюнча баяндамасы ырастай алат, анын негизги критерийлери болуп гендердик теңсиздиктин индексин, ошондой эле Адамдын өнүгүү индексин аныктоо саналат. Гендердик теңсиздиктин индекси аркылуу дүйнөдө жана айрым мамлекеттерде гендердик теңчиликке жетишүү деңгээли аныкталат. Маалыматка ылайык, Кыргызстан гендердик теңсиздик индекси боюнча 162 өлкөнүн ичинен 82-орунда турат. [/https://kloop.kg/blog/2022/04/18/eksperty-oon-v-kyrgyzstane-sohranyayutsya-patriarhalnye-vzglyady-i-vysokij-uroven-gendernogo-nasiliya/](https://kloop.kg/blog/2022/04/18/eksperty-oon-v-kyrgyzstane-sohranyayutsya-patriarhalnye-vzglyady-i-vysokij-uroven-gendernogo-nasiliya/).

Кыргыз Республикасы эгемендүүлүк алган күндөн тартып гендердик теңчиликти камсыздоого багытталган чараларды көрүп келет. Кыргыз Республикасында гендердик теңчиликке мыйзамдарды өркүндөтүү, ошондой эле аны ишке ашыруунун практикалык маселелерин чечүү жолу менен жетишүүгө болот. Гендердик теңчиликти камсыз кылууга багытталган чаралар жогоруда көрсөтүлгөндөй, Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана бир катар ченемдик укуктук актыларда чагылдырылган. Ошентип, Кыргыз Республикасы бүгүнкү күндө аялдар менен эркектердин тең укуктуулук маселесин чечүүгө аракет кылууда. Бирок, бул аракеттер дагы эле жетишсиз

бойдон калууда жана мунун себептеринин бири бул маселени чечүүгө юридикалык илимдин алсыз салымы болуп саналат. Ошентип, коомдун негизги тармактарын (саясий, социалдык-экономикалык жана маданий) камтыган комплекстүү изилдөө жүргүзүү зарыл, анда эркектер жана аялдар өз укуктарын жүзөгө ашырат, бирок ошол эле учурда адамдын конституциялык-укуктук статустун чегинен чыкпайт. Эркектердин укуктарын жана эркиндиктерин аялдардын укуктары жана эркиндиктери менен бир убакта ишке ашыруу көйгөйлөрүн чечүү, бирдей мүмкүнчүлүктөрдү ишке ашыруу үчүн эркектер менен аялдардын укуктарынын тең укуктуулугун конституциялык-укуктук жактан камсыз кылууну системалуу түрдө изилдөө, эркектер жана аялдардын бул укуктары жана эркиндиктери үчүн шарттарды түзүү талап кылынат.

Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу Кыргыз Республикасында гендердик теңчиликтин принцибин камсыз кылууну жана ишке ашырууну укуктук жөнгө салуу чөйрөсүндө илимий-теориялык иштеп чыгуулардын дээрлик жок экендиги менен да шартталган. Кыргыз Республикасында гендердик теңчиликтин принцибин камсыз кылууну жана ишке ашырууну укуктук жөнгө салууга талдоо жүргүзүүгө байланышкан бир катар маселелерди кандайдыр бир деңгээлде камтыган атайын монографиялык изилдөөлөр өтө аз.

Жогорудагы фактылардын бардыгы диссертациялык изилдөөнүн темасын тандоону аныктады жана Кыргыз Республикасында гендердик теңчилик принцибин камсыз кылуу жана ишке ашыруунун теориялык, методологиялык жана практикалык маселелерин камтыган илимий проблема катары кароого негиз берет.

Бул изилдөөнүн **максаты** - укук колдонуу процессинде Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын колдонуудагы ченемдерин теориялык-укуктук талдоо жана практикалык ишке ашыруудагы көйгөйлөрдү жана кемчиликтерди андан ары аныктоо үчүн Кыргыз Республикасында гендердик теңчилик принцибин камсыз кылуу жана ишке ашыруу маселелерин изилдөө.

Бул максатка жетүү төмөнкү **милдеттерди** ишке ашыруу менен камсыз кылынат:

- гендердик теңчиликтин жана гендердик тең укуктуулук түшүнүгүнө теориялык жана укуктук талдоо жүргүзүү;
- Кыргыз Республикасында гендердик теңчилик принцибин камсыз кылуунун жана ишке ашыруунун өнүгүшүнүн жана калыптанышынын өзгөчөлүктөрүнө талдоо жүргүзүү;
- адам укуктары концепциясында эркектер менен аялдардын тең укуктуулук принцибинин жана тең укуктуулук принцибинин мазмунун талдоо;
- саясий, социалдык-экономикалык жана маданият чөйрөсүндө гендердик теңчилик принцибин мыйзамдык жактан камсыз кылуунун өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

- Кыргыз Республикасындагы гендердик теңчиликти укуктук жөнгө салуунун, ошондой эле коомдун жана мамлекеттин турмушуна аны практикалык ишке ашыруунун көйгөйлөрүн аныктоо;

- гендердик тең укуктуулукту укуктук коргоо механизмдин талдоо, анын натыйжалуулугун жана практикалык маанисин баалоо.

Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы маселенин коюлушу, анын өнүкпөгөндүк даражасы жана чет өлкөлүк тажрыйбаны эске алуу менен объективдүү жана комплекстүү талдоо жүргүзүүгө аракет кылуу менен андан ары өркүндөтүүгө багытталган сунуштарды жана практикалык сунуштамаларды киргизүү максаты менен шартталган Кыргыз Республикасында гендердик теңчилик принцибин ишке ашыруу. Биринчи жолу диссертациялык деңгээлде Кыргыз Республикасында гендердик теңчилик принцибин камсыз кылуунун жана ишке ашыруунун конституциялык-укуктук жөнгө салуусун жана аялдар менен эркектердин саясий, социалдык-экономикалык жана маданий укуктары мыйзамдык даражада комплекстүү изилдөөгө аракеттер көрүлдү.

Иштин практикалык мааниси иштин негизги жоболору Кыргыз Республикасында гендердик теңчиликти конституциялык-укуктук камсыздоонун өзгөчөлүктөрүн: анын укуктук маңызын, ишке ашыруунун жана коргоонун спецификасын көрсөтүүгө мүмкүндүк бергендигинде.

Диссертацияда гендердик теңчиликти укуктук жөнгө салууну өркүндөтүү боюнча теориялык корутундулар жана сунуштар, ошондой эле жыныстык басмырлоонун ар кандай формаларынын пайда болушун болтурбоо максатында аны ишке ашыруу механизмдери камтылган. Диссертациялык изилдөөнүн материалдары Кыргыз Республикасында инсандын укуктук абалынын конституциялык-укуктук көйгөйлөрүн изилдөөдө окуу процессинде колдонулушу мүмкүн.

Коргоо алынып чыккан жоболор. Изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча төмөнкү жоболор коргоого алынып чыгат:

1. Инсандын конституциялык статусунун негизги элементи болуп анын принциптери саналат, алардын бири - эркектер менен аялдардын тең укуктуулугу негизделет. Теңдик принциби жыныстык айырма аялдар менен эркектердин социалдык абалынын теңсиздигине алып келбеши керек дегенди билдирет.

2. Жарандардын айрым категорияларынын укуктук абалын чагылдырган көптөгөн өзгөчө укуктук статустар бар болгондуктан, бардык жарандардын тең укуктуулугу формалдуу түрдө жарыялангандыгы көрсөтүлгөн. Көптөгөн өзгөчө укуктук статустар формалдуу теңчилик жалпы статустун деңгээлинде болгонуна карабастан, азыркы мамлекетте иш жүзүндө теңчиликтин болушунун мүмкүн эместигин көрсөтүп турат.

3. Кыргыз Республикасында аялдардын шайлануу укуктарын мыйзамдык жактан бузуу маселеси жок, бирок аялдардын саясий процесске катышуусунда гендердик дисбаланс бар. Аялдардын саясий процесске

катышуусунун иш жүзүндөгү дисбалансы аялдардын саясий процессте активдүү эместиги менен байланышкан деп негизделет.

4. XX кылымда аялдардын негизги жарандык, эмгек жана саясий укуктары чектелген же бузулган. Мындай чектөөлөр аялдардын коомдук кыймылынын активдүү өнүгүшүнө, аялдардын өлкөнүн коомдук-саясий турмушуна катышууга умтулуусуна кошумча түрткү болду деп көрсөтүлгөн.

5. Гендердик тең укуктуулукту камсыз кылуу жана коргоо механизмдерин түзүү боюнча мамлекеттин ишмердүүлүгү эффективдүү деп белгиленип, бирок комплекстүү эмес катары бааланышы мүмкүн. Себеби, мамлекеттик органдардын ишинин ыраатсыздыгы, алардын өз ара начар байланышы, компетенцияларынын кайталанышы, бул маселе боюнча мамлекеттик саясаттын начар жүргүзүлүшү жана эч кандай мамлекеттик мажбурлап аткаруу механизми тарабынан колдоого алынбаганында жатат деп негизделет.

6. Конституциялык норма материалдык болгондуктан, коомдо эркек менен аялдын укуктарынын тең укуктуулугу иштебейт, анткени процессуалдык нормалар материалдык укукту реалдуу коомдук мамилелерге которуунун механизми гана эмес, ошондой эле Конституцияда бекемделген укукта тең укуктуулукту камсыз кылуу процесси деп негизделет.

7. Кыргызстанда аялдардын укуктары жетиштүү корголбогондугун эске алуу менен мамлекет аялдардын укуктарын ишке ашыруу үчүн өзгөчө кепилдиктерди түзүүгө милдеттүү экендигин эске алып. Эркектер менен аялдардын бирдей укуктарын жарыялоо гендердик дискриминацияга тыюу салуу менен гана эмес, алардын укуктарынын жана эркиндиктеринин кепилдиктеринин натыйжалуу системасын түзүү тийиш керектиги негизделет.

Издөнүүчүнүн жеке салымы. Илимий-теоретикалык жана илимий-практикалык изилдөөнүн негизинде автор жыйынтыктарды жеке өзү иштеп чыккан жана алар көптөгөн эмперикалык жана нормативдик материалдарга негизделген.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары жана алардын негизинде чыгарылган корутундулар жана сунуштар Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Юридикалык институтунун Конституциялык жана административдик укуктар кафедрасынын кеңейтилген отурумундагы талкуунун жүрүшүндө апробациядан өттү. Диссертациянын негизги жоболору илимий-практикалык конференцияларда жана семинарларда баяндалган.

Диссертациянын негизги жыйынтыктары Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу УАК тарабынан сунушталган илимий журналдарда 12 илимий макала жарыяланган.

Иштин түзүлүшү. Анын түзүмү изилдөөнүн максаттары жана милдеттери менен аныкталат жана кириш сөздөн, үч главадан, тыянактардан жана пайдаланылган адабияттардын тизмесинен турат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө теманын актуалдуулугу негизделип, изилдөөнүн максаты жана милдеттери аныкталат, коргоого берилүүчү негизги жоболор, диссертациялык иштин илимий жаңылыгы көрсөтүлөт, изилдөөнүн практикалык мааниси, ошондой эле алынган жыйынтыктардын апробациясына тийиштүү маалыматтар аныкталган.

«Гендердик теңчиликти камсыз кылуунун теориялык негиздери» деген биринчи глава эки бөлүмдөн туруп, гендердик концепцияны деталдуу талдап чыгууга, анын структурасын жана өзгөчөлүктөрүн аныктоого, гендердик теңчиликтин концепциясына жана анын тарыхый өнүгүүсүнө арналган.

Биринчи главанын *«Эркектер менен аялдардын укуктарынын жана эркиндиктеринин тең укуктуулук принцибин конституциялык жактан бекемдөө»* биринчи бөлүмүндө гендер түшүнүгүнүн мазмуну, анын адамдын жынысы менен болгон байланышы ачылат. Гендер көпчүлүк учурда эркек менен аялдын жынысы катары алардын социалдык-маданий ролу (функциясы) менен айкалышып кабыл алынары белгиленген. Ошол эле учурда гендер коомдо адамдын биологиялык жынысы менен адамдын аткарган иши, ээлеген кызматы, кесиби, аткарган функцияларынын ортосундагы байланыштын эң көп колдонулган конструкциялары катары стереотипти түзүүдө, бул гендер жана коомду жалпы стереотиптештирүүнүн жетишерлик тыгыз байланышын баалоого мүмкүндүк берет. Мунун негизинде гендер жана адамдын жынысы түшүнүгү өзөгүндө окшош категорияларга, бирок ар кандай этиологияларга ээ деген тыянак чыгарылат.

Изилдөө темасынын илимий каралышынын даражасы жөнүндө токтолуп кетсек, жарандардын укуктары менен эркиндиктеринин, эркектер менен аялдардын тең укуктуулугунун айрым маселелери, гендердик теңчилик жана гендердик теңукуктуулук түшүнүктөрү боюнча кээ бир суроолор төмөнкү авторлордун эмгектеринде каралган: А.Д. Адамбекова, Г.А. Алибаева, И.А. Арманд, М.В. Баглай, Ш. Берн, О.А. Воронина, Д.С. Джумалиев, К.Т. Камытов, К.К. Керезбеков, Е.И. Козлова, А.М. Коллонтай, Э.А. Кочкарова, В.Н. Кудрявцев, Я.С. Мазурова, Н.К. Маматазизова, С.М. Муратбекова, С.В. Полент, С.В. Поленина, В.А. Лебедева, Л.Л. Лим, У.М. Самудинов, Е.В. Солодянкина, Н.М. Степанова, Е.Ш. Рахметов, Б.Дж. Рысмендеев, Т.Б. Рябова, С.Т. Тыныбеков, Н.А. Шведова, Шерипов Н.Т. ж.б.

Гендердик теңчиликтин принцибин камсыз кылууну жана ишке ашырууну конституциялык-укуктук жөнгө салуу көйгөйлөрү төмөнкүдөй окумуштуулардын диссертацияларында талкууланган: Е.Н. Бырдин, К.А. Чернов, М.А. Кудрявцев, И.И. Ларинбаева, О.М. Вовченко ж.б.

Диссертациялык изилдөөнүн фундаменталдуу учуру болуп гендердик теңчилик жана гендердик тең укуктуулук түшүнүгүн талдоо болгон. Аларды

ачып берүү үчүн автор алгач болгон изилдөөлөрдүн негизинде теңчилик жана тең укуктуулук түшүнүктөрүн талдап чыккан.

Гендер түшүнүгүн анализге акырындык менен киргизүү аркылуу гендердик теңчилик укукка карата биринчи орунда экендигин аныктоого мүмкүн болду, анткени ал нукура социалдык-тарыхый тамырларга ээ жана коомдун социалдык-жыныстык баалоо чөйрөсүндө курулган, ал эми гендердик тең укуктуулук экинчи орунда турат, анткени ал коомдун ичинде жыныстарды укуктардын негизинде куруунун принциби катары иштейт. Тең укуктуулук институту аркылуу гендердик тең укуктуулук адам укуктарын жана эркиндиктерин жөнгө салуу тутумуна б.а. адамдын укуктук статусунун институту менен түздөн-түз байланыштуу экендиги белгиленген.

Негизги мыйзамдагы, ошондой эле башка ченемдик укуктук актылардагы аялдар менен эркектердин тең укуктуулугу принцибин изилдеп, аялдар менен эркектерди басмырлоого тыюу салууга токтоло кетүү зарыл болгон жагдайларга көңүл буруу жана айрым санкцияларды белгилөө сунушталат. Эркектер менен аялдарды ар кандай басмырлоодон сот аркылуу бирдей укуктук коргоону камсыз кылуу. Социалдык, маданий, экономикалык жана маданий чөйрөдөгү бардык укуктардын ишке ашырылышында эки жыныстын өкүлдөрүнө кепилдик берүү, ошондой эле аялдар менен эркектердин ортосунда иш жүзүндө теңчиликти орнотууга багытталган чараларды эске алуу.

«Кыргыз Республикасындагы гендердик теңчилик боюнча мыйзамдарды калыптандыруу жана өнүктүрүү» биринчи главасынын экинчи бөлүмүндө совет мезгилиндеги эркектер менен аялдардын тең укуктуулугунун калыптанышына талдоо берилген. Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүк алгандан кийин 1993-жылдын 5-майында Кыргыз Республикасынын биринчи Конституциясы кабыл алынгандан бери мыйзамдарды талдоого өзгөчө көңүл бурулууда.

Диссертацияда жүргүзүлгөн СССРдин ченемдик укуктук актыларын талдоонун жардамы менен Советтер Союзунун мамлекеттик саясаты патриархалдык үй-бүлөнү жок кылууну жана эркектер менен бирдей укукка ээ болгон аялдардын жаңы категориясын калыптандырууну камтыган деген тыянак чыгарылат.

Иште СССРде гендердик тең укуктуулукту камсыз кылуу негизинен администрациялык-бийликтик негизде курулганын белгилейт.

Бул мезгилдеги аялдардын укуктук статусунун проблемасы активдүү илимий эмгектерде изилденет. Буга аялдардын өздөрү жазган төмөнкү чыгармалар мисал боло алат. Мисалы, аялдардын укуктук абалын төмөнкүдөй эмгектеринде көрсөткөн А.М. Коллонтай «Коом жана энелик» [Коллонтай, А.М. Коом жана энелик [Текст] / А.М.Коллонтай. Петроград: Турмуш жана билим, 1916.]; Н.К. Крупская [Крупская, Н.К. Мектепке чейинки тарбия. Үй-бүлөлүк тарбия жана тиричилик маселелери [Текст]: / Н.К. Крупская. - М., 2014.]: «Эл аралык аялдар күнүнө даярдануу керек»; «Аял-жумушчу жана коомдук

тамактануу иши»; «Брошюрага алгы сөз «Ленин жумушчу жана дыйкан аял жөнүндө»; В.П. Лебедева: «Советтер өлкөсүндө энеликти жана балалыкты коргоо» [*Лебедева, В.А. Советтер өлкөсүндө энеликти жана балалыкты коргоо [Текст] / В.А.Лебедева. - М.-Л., 1934.*] ж.б.

Кыргыз Республикасынын 1993-жылдын 5-майындагы Конституциясы кабыл алынгандан берки гендердик теңчиликтин өнүгүшүн изилдөө эгемендүүлүктүн кабыл алынышы менен эркектер жана аялдардын укуктары менен эркиндиктеринин тең укуктуулугу конституциялык деңгээлде бекемделгенин көрсөтөт. Бул конституциялык жобо башка ченемдик актыларда иштелип чыгууда. Гендердик теңчиликти мыйзамдык деңгээлде камсыз кылуу аракети көрүлүүдө.

Кыргызстанда бул жаатта кабыл алынган эң маанилүү документтердин арасында: 1996-жылы аялдардын абалын өнүктүрүү боюнча биринчи улуттук «Аялзат» программасы кабыл алынып, анын структуралык негизи Пекин платформасынын стратегиялык багыттары болгон. Бул мезгилде Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши аялдардын укуктары боюнча беш конвенцияны ратификациялады.

1996-жыл «Аялдар жылы» деп жарыяланып, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Үй-бүлө, аялдар жана жаштар иштери боюнча мамлекеттик комиссия түзүлгөн. Ошондой эле аялдардын абалын жакшыртуу саясатын ишке ашырууга мамлекеттик бюджеттен каражат бөлүү каралган.

Кыргызстанда гендердик саясатты өнүктүрүү мамлекет тарабынан да, аялдар кыймылынын да биргелешкен аракеттери менен ишке ашырылган. Гезит башында эл аралык документтерди ратификациялоо, аялдардын укуктары боюнча мыйзамдарды кабыл алуу декларативдүү мүнөзгө ээ болгонун жана аларды колдонууда прогресс менен коштолбогондугун белгилейт. Мамлекет тарабынан жасалган дээрлик ар бир иш-чара республиканын аялдар уюмдарынын демилгеси жана кызыкчылыктарын көздөө менен ишке ашат. Алардын арасында Социалдык технологиялар агенттиги, Аялдарга жардам борбору, Ишкер аялдар ассоциациясы, Алга, ЖККБА (Жарандык коомду колдоо борборлорунун ассоциациясы), Кризистик борборлор ассоциациясы, «Сезим» кризистик борбору, Гендердик изилдөө борбору, Жалал-Абад шаарынын лидер аялдары, Лидер (Каракол) жана башкалар айрыкча активдуу болушту. [<https://awli.kg/wp-content/uploads/2020/08/prodvizhenie-gendernogo-ravenstva-v-kyrgyzstane-zulfiya-kochorbaeva.pdf>].

2012-жылы 2020-жылга чейин гендердик теңчиликке жетишүүнүн Улуттук стратегиясы кабыл алынган (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 27-июнундагы № 443 токтому менен бекитилген). Бул Кыргызстанда гендердик теңчиликке жетишүү жаатындагы биринчи узак мөөнөттүү документ. Ченемдик укуктук база түзүлдү, «Эркектер менен аялдардын бирдей укуктарын жана бирдей мүмкүнчүлүктөрүн камсыз кылуунун

мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын негизги мыйзамдары кабыл алынды (*Эркектер менен аялдардын бирдей укуктарынын жана бирдей мүмкүнчүлүктөрүнүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө [Электрондук ресурс]: Кыргыз Республикасынын 2008-жылдын 4-августундагы № 184 Мыйзамы (КР 2011-жылдын 14-июлундагы № 97 Мыйзамынын редакциясына ылайык)*). // Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин расмий сайты. - Кируу режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202398>. – Экрандагы аталыш.), жана "Үй-бүлөдөгү зомбулуктан социалдык-укуктук коргоо жөнүндө" (Үй-бүлөлүк зомбулуктан социалдык-укуктук коргоо жөнүндө [Электрондук ресурс]: Кыргыз Республикасынын 2003-жылдын 25-мартындагы № 62 Мыйзамы (Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык) 2017-жылдын 27-апрелиндеги № 63 Мыйзамына ылайык күчүн жоготту). // Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин расмий сайты". - Кируу режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1186> - Экрандагы аталыш).

2017-жылы гендердик теңчиликти илгерилетүү боюнча чоң бурулуш жасалды жана «Үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын жаңы редакциясы (Үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана коргоо жөнүндө [Электрондук ресурс]: Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 27-апрелиндеги № 63 Мыйзамы (КР 2020-жылдын 15-апрелиндеги № 41 Мыйзамынын редакциясына ылайык) // Кыргыз Республикасынын расмий сайты Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги. – Кируу режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111570> – Экрандагы аталышы.), ошондой эле башка 10 мыйзамга тиешелүү өзгөртүүлөр кабыл алынды: Администрациялык жоопкерчилик жөнүндө кодекс; Балдар кодекси; «Калкты социалдык жактан тейлөөнүн негиздери жөнүндө» мыйзамы; «Ички иштер органдары жөнүндө»; «Укук бузуулардын алдын алуу жөнүндө»; «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө»; «Аксакалдар соттору жөнүндө»; «Телекөрсөтүү жана радиоуктуруу жөнүндө»; «Жарнама жөнүндө»; «Курал жөнүндө», ошондой эле «Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамында гендердик квоталар бош турган мандаттарды кеткен депутаттын жынысы боюнча кепилденген алмаштыруу жөнүндө жобо менен күчөтүлгөн.

2018-жылы Кыргыз Республикасын Туруктуу өнүктүрүү боюнча Улуттук кеңеш 2018-2020-жылдарга Кыргыз Республикасынын Шайлоо жөнүндө мыйзамдарын өркүндөтүү стратегиясын бекитти, анда айылдык кеңештердин курамында аялдардын кепилденген минималдуу өкүлчүлүгүнүн механизмин түзүүдө аялдар үчүн 30% мандаттарды калтыруу пландаштырылган. [Кыргызстанда гендердик теңчиликти илгерилетүү: тарых, жетишкендиктер, көйгөйлөр. (Текст) - Кируу режими: <https://awli.kg/wp-content/uploads/2020/08/prodvizhenie-gendernogo-ravenstva-v-kyrgyzstane-zulfiva-kochorbaeva.pdf> - Экрандагы аталыш.].

Автор гендердик теңчиликти камсыз кылуу боюнча мыйзамдардын мындан ары дагы оркундошун камсыз кылуу керек экендигин белгилейт.

«Кыргыз Республикасында эркектер менен аялдардын укуктарынын жана эркиндиктеринин тендигин камсыз кылуу механизми» экинчи главасы эки бөлүмдөн турат жана саясий, социалдык-экономикалык жана маданий чөйрөлөрдө эркектер менен аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин мыйзамдык жактан камсыз кылууну кеңири талдоого арналган.

Изилдөөнүн объектиси болуп гендердик теңчилик принцибин камсыз кылуу жана ишке ашыруу процессинде түзүлгөн коомдук мамилелер саналат.

Изилдөөнүн предмети болуп мыйзамдарда жана эл аралык укуктук документтерде камтылган, эркектер аялдардын тең укуктуулук принцибин бекиткен укуктук ченемдерди изилдөө жана укуктук жөнгө салуу көңгөйлөрүн жана бул принципти ишке ашыруу практикасын аныктоо саналат.

Изилдөөнүн методологиялык негизин Кыргыз Республикасында жыныстык тең укуктуулукту камсыз кылуунун тарыхый-теориялык жана ченемдик-укуктук негиздерин комплекстүү ачууга мүмкүндүк берүүчү жалпы илимий, дисциплиналар аралык жана жеке илимий методдордун жыйындысы болуп саналат. Изилдөөнүн жүрүшүндө структуралык-функционалдык, формалдуу-логикалык, тарыхый, статистикалык, укуктук-догматикалык жана салыштырмалуу укуктук ыкмалар колдонулган.

«Саясий чөйрөдө эркектер менен аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин ишке ашыруу» деген экинчи главанын биринчи бөлүмүндө автор коомдун саясий чөйрөсүндө эркектер менен аялдардын тең укуктуулугун жөнгө салуунун, ошондой эле эркектер менен аялдардын саясий укуктарын ишке ашыруудагы бул тең укуктуулуктун өзгөчөлүктөрүн белгилеген.

Саясий укуктар адамдын мамлекеттик жана саясий таандыктыгынын белгилүү бир аныктамасы жана жарандык институтуна түздөн-түз көз каранды. Жарандык адам ээ боло ала турган саясий укуктардын толуктугунун негизги элементи катары иштейт – саясий укуктардын көлөмү негизинен жарандыктын болушуна көз каранды жана ага шартталат.

Саясий чөйрөдө аял менен эркектин тең укуктуулугу үч негизги шарт менен жөнгө салынат. Аялдардын эркектер менен бирдей укукта болушун камсыз кылуу катышуучу мамлекеттердин милдети болуп саналат: 1) бардык шайлоолордо добуш берүүгө жана жалпы эл тарабынан шайлануучу бардык органдарга шайланууга; 2) мамлекеттик саясатты түзүүгө жана ишке ашырууга катышууга жана мамлекеттик кызматты ээлөө, ошондой эле мамлекеттик башкаруунун бардык деңгээлдеринде мамлекеттик функцияларды аткаруу; 3) өкмөттүк эмес уюмдардын жана бирикмелердин ишине, өлкөнүн коомдук-саясий турмушунун көйгөйлөрүн чечүүгө катышуу (Аялдарга карата дискриминациянын бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө Конвенциянын 7-беренеси. БУУнун Башкы Ассамблеясынын 1979-жылдын 18-декабрындагы

резолуциясы менен кабыл алынган. Кыргыз Республикасында [1996-жылдын 25-январында 3 № 320-1](#) жана КР Жогорку Кеңешинин ЭОЖнын [1996-жылдын 6-мартындагы II № 257-1](#) менен ратификацияланган).

Иште Кыргыз Республикасы байкабастан Борбордук Азия чөлкөмүнө мүнөздүү болбогон адаттан тыш көрүнүштөрдүн жана каада-салттардын мыйзам чыгаруучусу болуп калганы баса белгиленген. 2010-жылы 3-июлда Убактылуу өкмөттүн башчысы болуп иштеген аял расмий түрдө Кыргызстандын президенти болгон. Бул Борбор Азия мамлекеттеринен биринчи жолу аялдын президент болуп отурушу. Маданияты, тили, дини жакын түрк тилдүү мамлекеттер үчүн бул дагы биринчи тажрыйба [Кыргыз Республикасы байкабастан Борбордук Азия чөлкөмүнө мүнөздүү болбогон адаттан тыш көрүнүштөрдүн жана салттардын мыйзам чыгаруучусу болуп калды [Электрондук ресурс] - Кирүү режими: https://rus.azattyq.org/a/roza_otunbaeva_kyrgyzstan_president_woman/2095727.htm] – Экрандагы аталыш.].

Кыргыз Республикасындагы аялдардын укуктук абалын изилдөөчүлөрдүн көпчүлүгү Кыргыз Республикасында аялдардын саясий процесске катышуусунда гендердик дисбаланс жок деген тыянакка келишет. Гендердик тең салмактуулукту сактоо үчүн саясий партияларга жана башка бийлик органдарына эркектер менен аялдардын бирдей өкүлчүлүгүнө мүмкүнчүлүк берилет. Практикада аялдардын саясий процесске катышуусунун тең салмаксыздыгы аялдардын саясий процесске активдүү эместиги менен байланыштуу. Бул, автордун айтымында, менталитеттин, социалдык стереотиптердин себебинен саясий процесске активдүү катышпагандыгында.

Социалдык стереотиптерге каршы күрөш аларды акырындык менен оңдоо аркылуу гана мүмкүн болгондуктан, бул маселе комплекстүү чечилүүгө тийиш. Мындай оңдоп-түзөөчү иш-аракеттин мисалы катары гендердик позитивдүү дискриминациянын элементи болгон квота ыкмасын айтсак болот. Кыргызстанда учурда квота системасы мамлекеттик органдарда бир жыныстагы өкүлдөрдүн пайыздык же белгиленген санын мыйзамдык белгилөө түрүндө берилген.

Квота маселеси дүйнөдө аялдардын да, эркектердин арасында да кеңири талкууланат. Квота системасынын эффективдүүлүгү, анын адилеттүүлүгү жана аны колдонуунун кесепеттери боюнча аялдардын өздөрүнүн пикирлери ар башка. Ар кайсы штаттарда гендердик квоталарды колдонуу тажрыйбасы канчалык айырмаланат. Кээ бир авторлордун айтымында, квота убактылуу болсо да, абдан эффективдүү чара [Солодянкина, Е.В. Квотирование как способ феминизации патриархальной практики [Текст]: // Е.В. Солодянкина. - Журнал о выборах. -2006.].

Көптөгөн өлкөлөрдүн тажрыйбасы тигил же бул өлкөнүн парламентиндеги аялдардын саны ошол мамлекеттин шайлоо мыйзамдарына түздөн-түз көз каранды экенин көрсөтүп турат.

С.Б. Полента түшүндүргөндөй, саясий чечимдерди кабыл алуу органдарында, биринчи кезекте парламенттерде аялдардын өкүлчүлүгүнүн өсүшү тигил же бул өлкөнүн шайлоо системасынын түрүнө түздөн-түз көз каранды [Полента, С.В. *Права женщин в системе прав человека: международный и национальный аспект [Текст]*:// С.В.Полента - М., 2000.]

Шайлоо системасынын формасы аялдардын парламентке кирүүсү жагынан маанилүү роль ойнойт. Көптөгөн окумуштуулардын пикири боюнча пропорционалдык өкүлчүлүк туруктуу демократиялык өлкөлөрдө парламентке аялдарды тандоодогу эң маанилүү фактор болуп саналат.

Экинчи главанын **«Социалдык-экономикалык чөйрөдө жана маданият чөйрөсүндө эркектер менен аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин ишке ашыруу»** деген экинчи бөлүмүндө социалдык системада төмөнкү укуктарды жана алардын топторун бөлүп көрсөтүүгө болот деп белгиленген: биринчиден, экономикалык укуктар (анын ичинде эмгек укугу); экинчиден, үй-бүлө укуктары; үчүнчүдөн, социалдык укуктар, жана төртүнчүдөн, маданий укуктар.

Автор акыркы беш жылдын ичинде калктын экономикалык активдүүлүгүнүн деңгээли эркектерге да, аялдарга да карата бирдей өскөндүгүн белгилейт. Натыйжада жумушсуз аялдардын саны эркектердикинен бир аз азыраак. Бирок, ошону менен бирге, 2020-жылга эмгек акы төлөөдө кызматкерлердин гендердик тең укуктуулугун ишке ашыруу боюнча аялдардын орточо айлык акысы 15 078 сомду, эркектердики 19 992 сомду түздү, бул эмгек акыдагы гендердик дисбалансты көрсөтөт [Кыргыз Республикасынын аялдары жана эркектери. [Электрондук ресурс]: - Кируу режими <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/112/>].

Ишкердиктин гендердик структурасы абдан бир тектүү – эркектердин ишкердик активдүүлүгү аялдардын ишкердик активдүүлүгүнөн басымдуулук кылганына карабастан, бул басымдуулук өтө аз [Рябова, Т.Б. *Женщина в истории западноевропейского средневековья [Текст]*: / Т.Б. Рябова. - Иваново : ИЦ «Юнона», 1999.]. 2021-жылга карата расмий статистикага ылайык, калктын жумуштуулук абалы, экономикалык ишмердиктин түрлөрү жана жынысы боюнча 2020-жылы аялдар 38,8%, эркектер 61,2% [Кыргыз Республикасынын аялдары жана эркектери. [Электрондук ресурс]: - Кируу режими <http://www.stat.kg/media/publicationarchive/b057b115-c40b-4180-ae16-28ec7e459117.pdf> - Экрандагы аталыш].

Ошентип, статистика көрсөткөндөй, эркектер менен аялдар өздөрүнүн экономикалык укуктарын дээрлик бирдей үлүштө (пропорцияда) ишке ашырышат, бул өз кезегинде бул чөйрөдө гендердик теңсиздиктин дээрлик жоктугун көрсөтөт.

Гендердик тең укуктуулук принцибин сактоо көз карашынан эмгек мамилелерин талдоонун алкагында иш менен камсыз кылуу чөйрөсүндө, же

башкача айтканда, эмгек рыногунда тең укуктуулук маселелерин өзүнчө бөлүп көрсөтүү зарыл.

Акыркы жылдары стереотиптердин (маданий-идеологиялык фактор катары), экономикалык кырдаалдын өзгөрүшүнүн (социалдык-экономикалык фактор катары) таасирин басаңдатуу жолу менен эмгек рыногунда эркектер менен аялдардын кайра бөлүштүрүлүшүнүн прогрессивдүү тенденциясы байкалууда. Бул жумушсуздук деңгээлинин акырындык менен төмөндөшүнө, эмгек рыногу боюнча эркектер менен аялдардын теңдешине алып келет.

Азыркы учурда жалаң эркектердин эмгек ишмердүүлүгүнүн багыттары курулуш, транспорт ж.б. болуп саналат. Өз кезегинде аялдардын иш багыттары билим берүү, саламаттыкты сактоо, социалдык кызмат көрсөтүү, жеңил өнөр жай ж.б. Эмгектин жана өндүрүштүн калган чөйрөлөрү аларга ар бир жыныстын өкүлдөрүнүн катышуусунун үлүшү боюнча тең салмактуу болуп көрүнөт, мында мүмкүн болуучу гендердик дифференциация көбүнчө кесиптин өзгөчөлүгүнө байланыштуу болот.

Чарбалык укуктарга талдоо жүргүзүүнүн жыйынтыгын чыгарып, мындай деп белгиленет: биринчиден, Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан жынысына карабастан ар бир адамга өзүнүн жөндөмдүүлүгүн эмгек ишмердүүлүгүнө пайдалануу укугу берилген; экинчиден, колдонуудагы эмгек мыйзамдары эмгек жана иш менен камсыз кылуу чөйрөсүндө жынысы боюнча басмырлоого тыюу салат; үчүнчүдөн, эркектер менен аялдардын эмгек чөйрөсүндө айрым диспропорциялар бар: профессионалдык гендердик сегрегация, эмгек акынын теңсиздиги ж.б.; төртүнчүдөн, каралып жаткан коомдук мамилелер чөйрөсүндө алардын ролун сапаттык жактан минималдаштырууга багытталган комплекстүү оңдоону талап кылган гендердик стереотиптердин эркектер менен аялдардын эмгек ишмердүүлүгүнүн процессине олуттуу таасири белгиленет.

Диссертацияда чарбалык укуктарга талдоо жүргүзүүнүн жыйынтыгын чыгарып, мындай деп белгиленет: биринчиден, Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан жынысына карабастан ар бир адамга өзүнүн жөндөмдүүлүгүн эмгек ишмердүүлүгүнө пайдалануу укугу берилген; экинчиден, колдонуудагы эмгек мыйзамдары эмгек жана иш менен камсыз кылуу чөйрөсүндө жынысы боюнча басмырлоого тыюу салат; үчүнчүдөн, бүтүндөй үй-бүлөлүк милдеттери бар адамдардын эмгегин укуктук жөнгө салуу гендердик жалпыга бирдей болуп көрүнөт, бирок анча-мынча оңдоолорду талап кылат; төртүнчүдөн, эркектер менен аялдардын эмгек чөйрөсүндө айрым диспропорциялар бар: профессионалдык гендердик сегрегация, эмгек акынын теңсиздиги ж.б. алар терс бааланганы менен кадыресе болуп саналат жана мамлекеттик комплекстүү финансылык-бюджеттик жана социалдык саясаттын алкагында акырындап оңдоп-түзөөгө болот; бешинчиден, каралып жаткан коомдук мамилелер чөйрөсүндө алардын ролун сапаттык жактан минималдаштырууга багытталган комплекстүү оңдоону

талап кылган гендердик стереотиптердин эркектер менен аялдардын эмгек ишмердүүлүгүнүн процессине олуттуу таасири белгиленет.

Үй-бүлө укуктары эркектер менен аялдардын ортосундагы мамилелердин (гендердик мамилелердин) бүтүндөй комплексинин негизинде, аларды куруунун ар кандай формаларында ишке ашат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык үй-бүлө мамилелерин укуктук жөнгө салуу гендердик тендиктин негизинде түзүлөт, анын аракетинде эркектерге да, аялдарга да бирдей багытталган. Конституциялык деңгээлде Кыргыз Республикасы коомдун түзүмдүк элементи катары үй-бүлөнү, социалдык маанилүү функция катары энеликти жана коомдун өнүгүүсүнүн негизи катары балалыкты коргоо максаттарынан келип чыгат, бул 1966-жылдын 16-декабрындагы Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар боюнча эл аралык пакттын 10-беренесинин жоболоруна түздөн-түз туура келет. .

Социалдык укуктар жана эркиндиктер жамааттык категория катары коомдук маанилүү материалдык жана башка жыргалчылыктарды камсыз кылууга жана коргоого багытталган укуктардын тобу болуп саналат. Социалдык укуктардын структурасында төмөнкүлөрдү бөлүүгө болот: биринчиден, ден соолукту коргоо жана медициналык жардам алуу укугу (анын ичинде жагымдуу айлана-чөйрөгө болгон укук), экинчиден, социалдык камсыздоо укугу.

Азыркы учурда, социалдык камсыздоону укуктук жөнгө салуу ар түрдүү жана ар кандай юридикалык күчкө ээ болгон кыйла көп сандагы укуктук актыларды камтыйт. Абсолюттук түрдө социалдык камсыздоо системасы эки формада көрсөтүлөт: социалдык мазмун жана социалдык жардам.

Билим берүү чөйрөсү, кээ бир изилдөөчүлөр тарабынан жарыяланган гендердик көйгөйлөргө карабастан, гендердик жактан толук тең салмакталган, бул эркектер менен аялдардын жынысына карабастан бирдей шарттарда билим алуу үчүн бирдей укуктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылат. Көпчүлүк эксперттер билим берүү тармагы эл аралык документтерде бекитилген көрсөткүчтөрдүн көз карашынан алганда комплекстүү ишке ашырылып, өсүп-өнүгүп, аялдардын билим деңгээли эркектердикинен сан жагынан да, сапаттык жактан да ашып түшкөнүн белгилешет. Ошентип, орто кесиптик окуу жайлардын студенттеринин арасында аялдардын үлүшү 2020/2021-окуу жылынын башталышында 56%дан ашыкты түзүүдө кыйла жогору бойдон калууда. Өз кезегинде, аспирантурага (аспирантура, докторантура) аялдардын катышуусунун үлүшүн талдоо менен төмөнкү тенденцияларды белгилей алабыз: 2020-жылга аял аспиранттар 60%, эркектер 40%; докторант аялдар 69%, эркектер 31% [Иш менен камсыз кылуу жана жумушсуздук [Электрондук ресурс] - Кирүү режими: <http://www.stat.kg/media/publicationarchive/b057b115-c40b-4180-ae16-28ec7e459117.pdf> ct 159 - Экрандагы аталыш].

Автор белгилегендей, каралып жаткан кээ бир тармактардагы коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салуу, негизинен, гендердик тең укуктуулуктун негизинде кайра түзүлүшү керек. Мыйзам чыгаруудагы гендердик ассиметрия көйгөйлөрүн чечүү локалдык чараларды колдонуу менен ишке ашырылышы мүмкүн эмес, анткени бул маселе каралып жаткан коомдук мамилелердин тыгыз байланышы менен алдын ала аныкталган татаал өзгөрүүлөрдү талап кылат. Бул чөйрөдөгү мамлекеттик саясаттын негизги максаттары коомдогу эмгекте, үй-бүлөдө жана никеде, саламаттыкты сактоодо жана башкаларда гендердик стереотиптерди комплекстүү жоюу болууга тийиш. Мыйзам чегинде тең укуктуулукту куруу гана эмес, бул ченемдик укуктук актыларды иш жүзүндө ишке ашыруунун механизмдерин түзүү зарыл.

«Кыргыз Республикасында эркектер менен аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин укуктук жактан коргоо» үчүнчү главасы эки бөлүмдөн турат, анда эркектер менен аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин соттон жана соттон тышкаркы коргоо каралат.

Үчүнчү главанын *«Эркектер менен аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин соттук жактан коргоону укуктук жөнгө салуу»* биринчи бөлүмүндө изденүүчү эркектердин жана аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин соттук жактан коргоо конституциялык жактан эң натыйжалуу бекитилген юридикалык кепилдиктердин, конституциялык кепилдик механизмде бузулган укуктарды жана эркиндиктерди коргоонун жана калыбына келтирүүнүн маанилүү чарасы экендигин белгилейт.

Соттук коргоо эркектер менен аялдардын укуктарынын жана эркиндиктеринин реалдуу таасирин, алардын натыйжалуулугун жана бардыгы үчүн жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуучу эң натыйжалуу инструменттердин бири катары аныкталат.

КР Конституциясында мамлекеттин сот адилеттиги аркылуу бул укуктардын сакталышын камсыз кылуу милдети каралган. Жарандык коомду жана демократиялык укуктук мамлекетти калыптандыруу үчүн күчтүү, көз карандысыз жана жеткиликтүү сот системасы зарыл.

Соттук коргоону камсыз кылуу – мамлекеттин бузулган же талашылган укукту калыбына келтирүүдөн, бүтүндөй талаштуу укуктук мамилелерди жоюудан турган функциясы. Укук коргоо функциясынан айырмаланып коргоо милдети укук бузулган учурдан тартып келип чыгат [Мазурова, Я.С. *Участие женщин в социалистической индустриализации страны [Текст]: Опыт КПСС в решении женского вопроса* // Я.С. Мазурова. - М. : Мысль, 1981.].

Сотко кайрылуу укугу ар бир адамга таандык, соттук коргоо адамдардын чексиз чөйрөсүнө, анын ичинде эркектер менен аялдарга жайылтылат. Укуктары жана эркиндиктери соттук коргоо аркылуу камсыз кылынган субъектиге карата КР Конституциясында «ар бири» деген термин колдонулат, муну менен соттук коргоонун персонификациялуу эместиги, универсалдуулугу, субъективдүү укукту жана мыйзамдуу кызыкчылыктарды

коргоонун бул формасын пайдаланууга кандайдыр бир формалдуу чектөөлөр жок экендиги баса белгиленет.

Эркектердин жана аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин сот аркылуу коргоо, анын жеткиликтүүлүгү жана натыйжалуулугу азыркы учурда жарандардын жана мамлекеттин керектөөлөрүн канааттандыра албайт.

Өлкөдөгү соттордун азыркы системасы, соттук жол-жоболор адамдын өз укуктарын жана эркиндиктерин коргоо үчүн сотко кайрылууга Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан берилген мүмкүнчүлүктү толук пайдаланууга дайыма эле мүмкүндүк бербейт.

Эркектер менен аялдардын соттук коргоонун деңгээли сот бийлигинин коомдогу ордун аныктоочу негизги көрсөткүч, коомдун өзүнүн демократиялуулугунун көрсөткүчү катары каралат.

Эркектер менен аялдардын соттук коргоого болгон укуктарын ишке ашырууда тез арада чечүүнү талап кылган көптөгөн көйгөйлөр бар экени белгилген.

«Эркектер менен аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин соттон тышкаркы коргоонун формалары» деген үчүнчү главанын экинчи бөлүмүндө гендердик укуктун теңчилигин коргоо механизминин элементтеринин бири болуп атайын ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын жана алардын кызмат адамдарынын иш-аракеттери, башкача айтканда, администрациялык колдоо болуп саналары көрсөтүлөт. Аял, эркектердин тең укуктуулугун сактоого умтулган дүйнөнүн көпчүлүк өлкөлөрүндө гендердик тең укуктуулуктун сакталышын көзөмөлдөөчү функцияларды жүзөгө ашыруучу ар кандай өз алдынча мамлекеттик бийлик органдары түзүлдү жана жетишерлик ийгилик менен иштеп жатат.

2000-жылдардын башында гендердик теңчиликке карата мамлекеттик саясат бир багыттуу болгон – эркектердин укуктарын кыйгап өтүп, аялдардын укуктарына гана басым кылынган. Мындай мамиле коомдун эмгек, социалдык, нике, үй-бүлөлүк жана саясий чөйрөлөрүндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын акырындык менен гендердик жактан туруксуз абалды түздү.

Акыркы он жылдыкта мамлекеттин иши 1990-жылдардын аягында жана 2000-жылдардын башында калыптанган эркектер менен аялдардын укуктары жана эркиндиктери жаатындагы дисбалансты акырындык менен оңдоого багытталган. Гендердик теңчиликти жөнгө салуу жана коргоо мамлекет үчүн кыйла татаал маселе болуп саналат, анткени кээ бир маселелерде мыйзамдык ийкемдүүлүктү, башкаларында – категориалдык катуулукту көрсөтүү зарыл.

Айтылган көйгөйлөрдү чечүү үчүн 2008-жылдын 4-августундагы №184 «Эркектер менен аялдардын бирдей укуктарынын жана бирдей мүмкүнчүлүктөрүнүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы иштелип чыккан жана кабыл алынган. Бул мыйзам Европа өлкөлөрүндө кеңири таралган «гендердик укуктун» мисалы

болуп саналат, ал иш жүзүндө гендердик тең укуктуулукту натыйжалуу ишке ашыруу үчүн механизмди (аракетти бириктирүү үчүн) түзүүгө багытталган.

«Эркектер менен аялдардын бирдей укуктарынын жана бирдей мүмкүнчүлүктөрүнүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы адам турмушунун социалдык, саясий, экономикалык, маданий жана башка чөйрөлөрүндө ар кандай жыныстагы адамдарга бирдей укуктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү берүү мамилелерин жөнгө салат. Бул мыйзам биздин мамлекетибиздин Конституциясынын мыйзамдардын нормалары аркылуу гендердик теңчиликти камсыз кылуу боюнча милдеттерин аткарууну өзүнө алган негизги жоболорун бириктирип, өнүктүрдү. Гендердик мамилелерди эске алуу менен укуктук жөнгө салуу гана ар бир адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин камсыздай алат. Ошондуктан, «Эркектер менен аялдардын бирдей укуктарынын жана бирдей мүмкүнчүлүктөрүнүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө» КР Мыйзамы башка мыйзамдар үчүн негиздүү болуп саналат жана анда чагылдырылган гендердик теңчиликтин негизги принциптери эркектер менен аялдарды жыныстык белгилери боюнча кемсинтүүдөн коргоого, улуттук салттарга негизделген прогрессивдүү демократиялык мамилелерди бекемдөөгө багытталган.

Мыйзамдын 6-главасына ылайык, гендердик басмырлоого дуушар болгон адамдар бир эле учурда Акыйкатчыга, прокуратурага, сот жана башка мамлекеттик органдарга, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына кайрылууга укуктуу.

Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын, ошондой эле менчигинин түрүнө карабастан юридикалык жактардын, алардын кызмат адамдарынын жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин жыныстык белгилери боюнча басмырлоого алып келген аракеттерине даттанууга мүмкүн жана жарандардын укуктары сот тартибинде калыбына келтирилет.

Башка мамлекеттерге салыштырмалуу Кыргыз Республикасында мыйзамдык деңгээлде аялдардын иши боюнча атайын министрлик жок. Учурда аткаруу бийлиги каралып жаткан көйгөйлөрдү чечүү боюнча тийиштүү милдеттерди алдына койбойт.

ТЫЯНАКТАР

Жүргүзүлгөн изилдөөнүн негизинде төмөнкү тыянактарды чыгарса болот:

1. Илимий изилдөөлөрдүн көбү адам укуктарынын жалпы теориясына тиешелүү, ал эми Кыргыз Республикасында инсандын укуктук статусунун системасында гендердик теңчиликти аныктоо маселелери аз козголот.

2. Жеке адамдын укуктук статусунун негизги принциптери түздөн-түз ар кандай мамлекеттин негизги мыйзамында - конституциясында жана бир катар укуктук актыларында, ошондой эле адамдын негизги укуктарын жана эркиндиктерин белгилеген жана аныктаган ар кандай эл аралык укуктук документтерде бекитилген.

3. Эркектер менен аялдардын бирдей укуктары менен эркиндиктеринин принцибин өнүктүрүү жана ишке ашыруу даражасы жынысына карабастан адам эң жогорку баалуулук катары таанылган укуктук мамлекеттин маанилүү көрсөткүчтөрүнүн бири болуп саналат.

4. Азыркы мыйзамдар, ошондой эле адам укуктары чөйрөсүндөгү эл аралык укуктук актылар милдеттүү демократиялык талаптардын бири катары эркектер менен аялдардын жашоосунун бардык чөйрөлөрүндө бирдей укуктарын жана кылмыш-жаза жоопкерчилиги коркунучу астында дискриминация кылууга тыюу салууну белгилейт.

5. Совет мезгилиндеги конституцияларды талдоо көрсөткөндөй, эркектер менен аялдардын укуктарынын теңдиги аялдарга бардык укуктарды эркектер менен бирдей негизде саясий чөйрөдө, экономикалык чөйрөдө, билим берүү тармагында ж.б. берүү менен аныкталат.

6. Эркектер менен аялдардын тең укуктуулук принцибинин конституциялык түзүлүштө бекемделиши демократиялык саясий режим аныкталган бардык укуктук мамлекетке мүнөздүү болууга тийиш.

7. Тең укуктуулук принцибине үч категориядагы тең укуктуулук катары аныктоого болот: биринчиден, мыйзам жана сот алдында бардыгынын теңдиги. Экинчиден, тең укуктуулук жеке жагдайларга карабастан, адам менен жарандын укуктары менен эркиндиктеринин бирдейлиги катары аныкталат. Үчүнчүдөн, тең укуктуулук эркектер менен аялдардын укуктары менен эркиндиктеринин бирдейлиги катары аныкталат.

8. Эркектер менен аялдардын тең укуктуулугун конституциялык жактан бекемдөө, аларды андан ары өнүктүрүү жана башка принциптер менен бекемдөө аял, эркектердин тең укуктуулук идеясына негизделген коомду куруунун гендердик моделин аныктайт.

9. Кыргыз Республикасынын Конституциясы эркектер менен аялдардын бири-бирине карата теңдигинин фактысын белгилейт - эркектин укуктары жана эркиндиктери өзүнүн мазмуну боюнча да, пайдаланууда да аялдын укуктары менен эркиндиктери менен бирдей жана эквиваленттүү. Бул укуктарды ишке ашырууда мүмкүнчүлүктөрдүн конституциялык теңдиги менен аныкталат.

10. Мыйзамдардын гендердик экспертизасы универсалдуу болуп саналат, анын күчү эркектер менен аялдардын ортосундагы мамилелерди жөнгө салууга багытталган гендердик мыйзамдардын чектелген чөйрөсүнө эмес, ченемдик укуктук актылардын бардык массасына карата колдонулат.

11. Теңдик принциби тегине, динине, жынысына, социалдык абалына ж.б.у.с. кандай гана негизде болбосун дискриминацияны токтотот, ал эми гендердик теңчилик жарандардын тең укуктуулугунун принцибинин системасына кирген жаңы көрүнүш болуп саналат.

12. Конституцияда саясий чөйрөдө аял менен эркектин тең укуктуулугу так жазылган. Бул эки жыныстын өкүлдөрүнүн тең шайлоого жана шайланууга укугу жана мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө коомдо калыптанган идеяларга толугу менен дал келет.

13. Гендердик тең укуктуулуктун азыркы мезгили, биринчи кезекте, демократиянын конституциялык бекемделиши, эркектер менен аялдардын укуктарынын жана эркиндиктеринин тең укуктуулугу жана бул теңчиликти мыйзамдык жактан камсыз кылуу менен байланышкан.

14. Адамдын маданий укуктары - маданий турмушка катышуу укугунун синтези. КР Конституциясына ылайык, маданий турмушка катышуу укугу ар бир адамга берилген. Бул укуктар адамдын жынысына көз каранды эмес.

15. Жарандык, кылмыш-жаза жана башка процесстерде эркектер менен аялдардын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоонун мазмунунда маанилүү орун соттук көзөмөлгө ээ, анын максаты эркектер менен аялдардын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин коргоо болуп саналат.

16. Атайын ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын жана алардын кызмат адамдарынын иши гендердик теңчиликти коргоо механизмдеринин бири болуп саналат. Кыргызстанда гендердик тең укуктуулуктун сакталышын көзөмөлдөө үчүн ар кандай көз карандысыз мамлекеттик бийлик органдары түзүлдү.

17. Коомдун стереотиптүү укуктук аң-сезимине алардын катышуусу менен сапаттуу таасир этүүгө жөндөмдүү коомдук уюмдардын колдоосу аркылуу жарандык коом институттарын бекемдөө зарыл.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. Жолдошбекова А.Ж, Осмонова А.А. Политические партии и гендерное равенство в Кыргызской Республике. [Текст] / А.Ж.Жолдошбекова, А.А. Осмонова. // Вестник КГЮА. – 2017. № 1. – С. 20-24.
URL:<https://vestnik.ksla.kg/images/PDFs/2017/vestnik-%E2%84%961-2017.pdf>
2. Жолдошбекова А.Ж. Этапы развития законодательства о гендерном равноправии в Кыргызской Республике. [Текст] / А.Ж.Жолдошбекова // Вест-

- ник КГЮА. – 2017. – № 1. – С. 24– 26. URL: <https://vestnik.ksla.kg/images/PDFs/2017/vestnik-%E2%84%961-2017.pdf>
3. Жолдошбекова А.Ж, Асанбекова Дж.А. Правовая защита равенства прав и свобод мужчин и женщин в суверенном Кыргызстане. [Текст] / А.Ж.Жолдошбекова, А.Дж.Асанбекова // Вестник КГЮА. – 2017. – № 4. С. – 8-11 URL: <https://vestnik.ksla.kg/images/PDFs/2017/vestnik-%E2%84%964-2017.pdf>
4. Жолдошбекова А.Ж. Реализация принципа гендерного равенства в Кыргызской Республике. [Текст] / А.Ж.Жолдошбекова // Вестник КГЮА. – 2017. – № 4. С. 15-19 URL: <https://vestnik.ksla.kg/images/PDFs/2017/vestnik-%E2%84%964-2017.pdf>
5. Жолдошбекова А.Ж. Законодательное обеспечение равенства прав и свобод мужчин женщин в политической сфере. [Текст] / А.Ж.Жолдошбекова / Вестник КГЮА. – 2018. – № 1. С. – 12-15. URL: <https://vestnik.ksla.kg/images/PDFs/2018/vestnik-%E2%84%961-2018.pdf>
6. Жолдошбекова А.Ж, Осмонова А.А. Законодательное обеспечение равенства прав и свобод мужчин и женщин в социально-экономической сфере. [Текст] / А.Ж.Жолдошбекова, А.А.Осмонова // Вестник КГЮА.– 2018. – № 1.С-15-19. URL: <https://vestnik.ksla.kg/images/PDFs/2018/vestnik-%E2%84%961-2018.pdf>
7. Жолдошбекова А.Ж. Гендерное равенство в контексте политического развития Кыргызской Республики. Вестник КГЮА. – 2018. – № 3. С. 21-25/ URL; <https://vestnik.ksla.kg/images/PDFs/2018/vestnik-%E2%84%963-2018.pdf>
8. Жолдошбекова А.Ж. Сравнительно правовой анализ зарубежного и национального опыта равенства свобод мужчин и женщин. Конституционный аспект. Известия ВУЗов Кыргызстана – 2021.- №6 – С. 122-125. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48418893>
9. Жолдошбекова А., Нуридинова А.Н. Анализ международно-правовых актов о равноправии мужчин и женщин. [Текст] / А.Ж.Жолдошбекова, А.Н.Нуридинова // Известия ВУЗов Кыргызстана. Известия ВУЗов Кыргызстана – 2021.- №6 – С. 126-130 URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48418894>
10. Жолдошбекова А.Ж Гендерное равенство как ценность права. [Текст] / А.Ж.Жолдошбекова // Вестник КГЮА. – 2022. – № 8. С. 25-28. URL: https://vestnik.ksla.kg/images/%D0%92%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8E_2022_2.pdf
11. Жолдошбекова А.Ж, Акылбеков М.Дж. Кыргыз Республикасында эркектердин жана аялдардын укуктарын коргоо механизмнин актуалдуу кейгөйлөрү. [Текст] / А.Ж.Жолдошбекова, М.Дж.Акылбеков // Вестник филиала «Российский государственный социальный университет» – 2022. - №1(25). URL; https://www.elibrary.ru/title_about_new.asp?id=64153

12. Жолдошбекова А.Ж, Акылбеков М.Дж. Социалдык мамлекетте аялдар менен эркектердин тең укуктуулук принциби. [Текст] / А.Ж. Жолдошбекова, М.Дж. Акылбеков // Вестник филиала «Российский государственный социальный университет» – 2022. - №1(25). URL: https://www.elibrary.ru/title_about_new.asp?id=64153

РЕЗЮМЕСИ

Жолдошбекова Айгерим Жолдошбековнанын «Кыргыз Республикасында гендердик теңчилик принцибин камсыз кылуунун жана ишке ашыруунун конституциялык-укуктук негиздери» адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга: 12.00.02-конституциялык укук; муниципалдык укук

Негизги сөздөр: гендер, гендердик тен укуктуулук, эркектер менен аялдардын укуктулуугу, гендердик саясат, тең укуктуулукту камсыз кылуу, басмырлоо, жыныстык тең укуктуулук.

Изилдөөнүн объектиси болуп гендердик теңчилик принцибин камсыз кылуу жана ишке ашыруу процессинде түзүлгөн коомдук мамилелер саналат.

Изилдөөнүн предмети болуп мыйзамдарда жана эл аралык укуктук документтерде камтылган, эркектер аялдардын тең укуктуулук принцибин бекиткен укуктук ченемдерди изилдөө жана укуктук жөнгө салуу көңгөйлөрүн жана бул принципти ишке ашыруу практикасын аныктоо саналат.

Диссертациялык изилдөөнүн максаты – гендердик тең укуктуулук институтун конституциялык укук позициясынан комплекстүү изилдөөдө колонудагы мыйзамдардан өнүгү тенденциясы жана укуктук жөнгө салуу көлөмүн ачууда жыныстык тең укуктуулукту камсыз кылууда жана коституциялык укуктук көйгөйлөрдү жөнгө салууну аныктоодо.

Изилдөөнүн методологиялык негизин Кыргыз Республикасында жыныстык тең укуктуулукту камсыз кылуунун тарыхый-теориялык жана ченемдик-укуктук негиздерин комплекстүү ачууга мүмкүндүк берүүчү жалпы илимий, дисциплиналар аралык жана жеке илимий методдордун жыйындысы болуп саналат. Изилдөөнүн жүрүшүндө структуралык-функционалдык, формалдуу-логикалык, тарыхый, статистикалык, укуктук-догматикалык жана салыштырмалуу укуктук ыкмалар колдонулган.

Изилдөөнүн натыйжаларынын илимий жаңылыгы Кыргыз Республикасындагы гендердик тең укуктуулук принцибин камсыз кылуудагы илимий көйгөйлөрдү чечүүгө багытталган биринчи комплекстүү изилдөө, изилдөөнүн жыйынтыгындагы

Изилдөөнүн натыйжаларынын практикалык мааниси иштин негизги жоболору Кыргыз Республикасында гендердик тенчилик конституциялык-укуктук камсыздоонун өзгөчөлүктөрүн: анын укуктук манызын, ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрүн жана коргоо.

Колдонуу чөйрөсү: конституционное право, семейное право, трудовое право.

РЕЗЮМЕ

диссертации Жолдошбековой Айгерим Жолдошбековна на тему: «Конституционно-правовые основы обеспечения и реализации принципа гендерного равенства в Кыргызской Республике» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности: 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право

Ключевые слова: гендер, гендерное равноправие, гендерное равноправие, равноправие мужчин и женщин, гендерная политика, обеспечение равенства, дискриминация, равноправие полов.

Объектом исследования являются общественные отношения, складывающиеся в процессе обеспечения и реализации принципа гендерного равенства.

Предметом исследования изучение правовых норм, содержащихся в законодательстве и международно-правовых документах, закрепляющих принцип равноправия мужчин и женщин, и выявление проблем правового регулирования и практики реализации данного принципа.

Целью диссертационного исследования является исследование вопросов обеспечения и реализации принципа гендерного равенства в Кыргызской Республике для последующего выявления проблем и недостатков теоретико-правового анализа и практического воплощения действующих норм законодательства Кыргызской Республики в процессе правоприменения.

Методологическую основу исследования является совокупность общенаучных, междисциплинарных и частнонаучных методов познания, позволяющих комплексно раскрыть историко-теоретические и нормативно-правовые основы обеспечения равноправия полов в Кыргызской Республике. В ходе исследования применялись структурно-функциональный, формально-логический, исторический, статистический, юридико-догматический и сравнительно-правовой методы.

Научная новизна и значимость полученных результатов исследования состоит в том, что диссертация является монографической работой, впервые посвященной комплексному исследованию и решению важной научной проблемы обеспечения принципа гендерного равенства в Кыргызской Республике.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что основные положения работы позволили отобразить особенности конституционно-правового обеспечения гендерного равенства в Кыргызской Республике: его правовую сущность, специфику реализации и защиты.

Область применения: конституционное право, семейное право, трудовое право.

SUMMARY

dissertations of **Zholdoshibekova Aigerim Zholdoshibekovna** on the topic: **"Constitutional and legal bases for ensuring and implementing the principle of gender equality in the Kyrgyz Republic"** for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty: 12.00.02 – constitutional law; municipal law.

Keywords: gender, equality, man, woman, gender policy, equality, discrimination, gender equality.

The object of the study these are social relations that develop in the process of ensuring equality between men and women.

The subject of the study the legal norms regulating the legal status of men and women serve.

The purpose of this dissertation research It consists in a comprehensive study of the institute of gender equality from the standpoint of constitutional law, in revealing the scope of its legal regulation and development trends in the current legislation, identifying constitutional and legal problems of regulation and ensuring gender equality.

The methodological basis of the study It is a set of general scientific, interdisciplinary and private scientific methods of cognition that allow to comprehensively reveal the historical, theoretical and regulatory foundations of ensuring gender equality in the Kyrgyz Republic. The study used structural-functional, formal-logical, historical, statistical, legal-dogmatic and comparative legal methods.

The scientific novelty and the significance of the obtained research results lies in the fact that the dissertation is a monographic work devoted for the first time to a comprehensive study and solution of an important scientific problem of ensuring the principle of gender equality in the Kyrgyz Republic..

The practical significance It consists in the fact that the assessments and conclusions contained in it contribute to the formation of a complete understanding of the peculiarities of the institution of women's and men's rights, and the results of the study can serve as a basis for the development and implementation of long-term state programs in the field of eliminating tender discrimination.

Scope of application: constitutional law, family law, labor law.